

**KORUNMASI GEREKEN GELENEKSEL EL SANATLARINA
BİR ÖRNEK: SİVAS BIÇAĞI ÜRETİMİ**
*An Example of Necessary to Protection of Traditional Handicrafts:
The Production of Sivas Knife*

Yrd. Doç. Dr. Salih BİRİNCİ

*Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
sbirinci@atauni.edu.tr*

Arş. Gör. Aykut CAMCI

*Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
a.camci@harran.edu.tr*

ÖZET

Ülkemizde, gelişen teknolojiye bağlı olarak fabrikasyon üretim yapılmakla birlikte, bazı alanlarda el sanatları işçiliğine dayalı ev ve atölye tipi sanayi faaliyetleri sürdürülmektedir. Bu şekildeki faaliyetlerinden biri de geçmişe göre önemi azalmış olmakla birlikte günümüzde az sayıda kişi tarafından sürdürülen geleneksel bıçak imalatıdır.

Tarihi süreçte Anadolu'da az sayıda geleneksel bıçak imalat merkezi bulunmaktadır. Bunlar içinde en önemli yerlerden biri Sivas şehridir. Geleneksel bıçak imalatının yerini fabrikasyon üretimin aldığı merkezlere karşılık, Sivas'ta küçük atölyelerde usta-çırak ilişkisi ile geleneksel bıçak üretimi devam ettirilmektedir. Ancak modern üretimle rekabet edememesinden dolayı bu işi yapan usta sayısı oldukça azalmış olup, 2014 yılı itibarıyla küçük ölçekli 18 atölyede geleneksel Sivas bıçağı imalatı yapılmaktadır. Maddi kültür değerleri arasındaki bu sanatın sürdürülebilmesi, bu işle uğraşan ustaların el emeklerinin korunmasına ve ürünlerinin ulusal ve uluslararası alanda tanınmasına bağlıdır. Bu anlamda en önemli proje yerel ürünleri koruma altına alan ve rekabet gücünü artıran, bir anlamda markalaşmayı sağlayan coğrafi işaret uygulamasıdır. Bu açıdan Sivas şehrindeki bıçak imalatının Sivas Bıçağı coğrafi işareti ile tescili ve üretimin bu şekilde sürdürülmesi el sanatının yok olmadan gelecek nesillere aktarılması açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğundan beri bıçak üretiminde önemli bir yere sahip Sivas şehrinde geçmişten günümüze geleneksel bıçak imalatının gelişimi, üretim yöntemi ile son yıllarda kaybolmaya yüz tutan pek çok el sanatı gibi geleneksel Sivas bıçakçılığının yaşatılması için yapılması gerekenler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Sivas bıçağı, bıçak üretimi, el sanatı

ABSTRACT

Although the productions are fabricated based on developing technology, in some fields, industry activities of house and atelier type based on craftsmanship are sustained in our country. One of the activities of this type is traditional production of the knife which loses its importance compared to the present and is sustained by a few people.

There have been a few traditional productions of knife centres in the historical process in Anatolia. One of the most important places in these is Sivas city. Despite of the centres in which fabrication taking place of the knife, the traditional production of knife is sustained with relationship between craftsman apprentices in a small atelier in Sivas. But craftsmen dealing with this job have decreased due to unable to compete with modern production and 18 small scaled ateliers produce traditional knife of Sivas by the year of 2014. The sustain of the art which is in material cultural value depends on the protection of the craftsmen's hand labour and advertising of productions both national and international. In this sense the most important project is the activation of geographical indication protecting domestic product and increasing competitive power in one sense enabling branding. In this respect the production of Sivas has importance with patent of geographical indication of Sivas knife in terms of transferring to next generation before fading away the handicraft.

In the work the aim is to determine the development of traditional production of Sivas knife in Sivas from past to present which has had key position since Ottoman Empire and the things are needed to be done for keeping traditional cutlery of Sivas as the other handicrafts with production process tended to be forgotten recently.

Keywords: *Sivas, Sivas knife, knife production, handicraft*

1. GİRİŞ

Anadolu tarihi süreç içerinden farklı medeniyetlerin yaşam alanı olması nedeniyle zengin bir kültürel birikime sahiptir. Maddi ve manevi öğelerden oluşan kültürün giyim tarzı, mimari biçimler ve geleneksel el sanatları gibi maddi kültür unsurları (Tümertekin ve Özgüç, 2012: 122) toplumların kültürel yapılarını yansıtmakta önemli rol oynarlar. Kültürün temelini oluşturan halk kültürünün, en önemli dallarından biri de geçmişten geleceğe taşıyan el sanatlarıdır (Hünerel ve El, 2012: 180). Geçmişten günümüze usta-çırak ilişkisi ile gelen geleneksel el sanatları, makine kullanımının minimum olduğu ya da hiç olmadığı, basit el aletleri

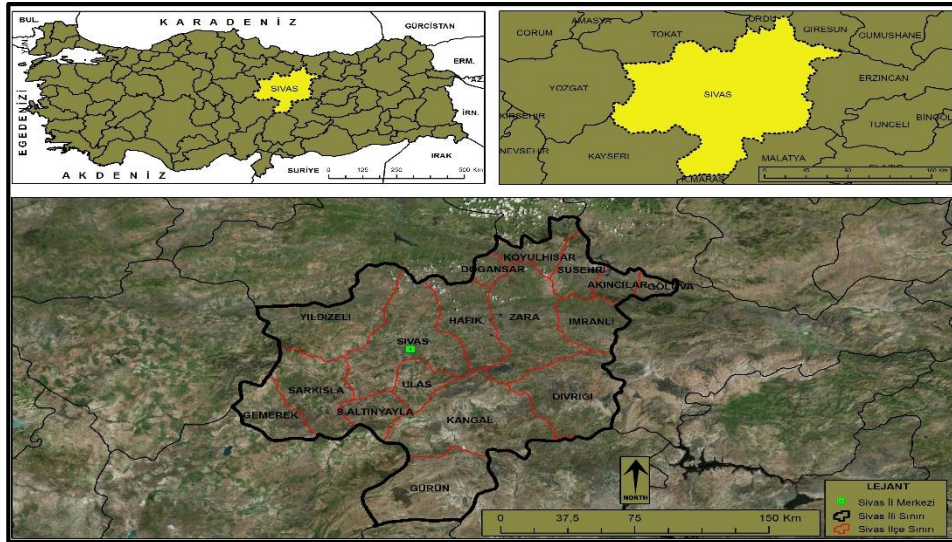
kullanılarak yapılan ürünlerdir. Bu kapsamda bakırcılık, bıçakçılık, bastonculuk, kaşıkçılık, semercilik, çömlekçilik, telkâri, halı ve kilim dokumacılığı eskiden beri Anadolu'da sürdürülen el sanatları arasında dikkat çekmektedir. Bunların bir kısmı günümüzde yok olma noktasına gelmiş (semercilik), bir kısmı ise sınırlı sayıda usta tarafından ülkemizin çeşitli alanlarında yaşatılmaya çalışılmaktadır. Tarihi süreç içerisinde halkın ihtiyaçlarını karşılayan ve önemli bir sektör durumunda olan geleneksel el sanatları, sanayileşme ile birlikte eski önemini kaybetmiştir. Bununla birlikte geleneksel el sanatlarından bir bölümü hediyelik ve süs eşyası üretimine yönelerek varlıklarını sürdürürken, bir bölümü de sanatı icra eden ustaların kaliteli ürünleriyle modern sanayi ürünleri ile rekabet ederek hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. Özellikle sanayinin yeterince gelişmediği yerleşim birimlerimizde, geçmişteki önemini kaybetmiş olsa da bazı el sanatları, bu işi yapan sınırlı sayıda kişi için geçim kaynağı durumundadır. Ülkemizde bu şekilde geçmişten bugüne bıçakçılık, halı ve kilim dokumacılığı, kemik tarak yapımı gibi el sanatı ürünlerin çeşitli şekillerinin başarılı örneklerinin sergilendiği ve günümüzde bunların bir bölümünün insanların geçim kaynağı durumunda olduğu şehirlerimizden biri de Sivas'tır. Bunlar içinde özellikle tamamen geleneksel yöntemlerle yapılan *Sivas Bıçağı* imalatı, bu sanatı icra eden kişi sayısının fazla olmasının yanı sıra Sivas'ın tanıtımı açısından diğer el sanatlarına göre önem taşımaktadır.

İnsanoğlu yeryüzünde var olduğu günden buyana barınma ihtiyacından sonra yiyecek ihtiyacını karşılamak için avcılıkla uğraşmış ve ilk olarak kesici alet yapımına bıçak, mızrak gibi aletler yaparak başlamıştır. Yontma Taş devrinde iki yanı keskin bıçaklar yapıp kullanan insanoğlunun günümüzde kullanmış olduğu bıçaklar şekil bakımından Tunç çağı bıçaklarına benzemektedir (Üçer, 1995: 63-71). Atlı savaşçı bir toplum olan Türkler harp sanatında tarih boyunca her daim başarılı olmuşlar bu yüzden savaş aletleri yapımında da çeşitli madenleri kullanmışlardır. Demiri işlemeden önce ilk olarak bakırı kullanarak çeşitli savaş aletleri yapmışlardır. Afanasyevo kültür çevresinde Minusinsk ve Altay bölgelerindeki tarihi yerleşimlerde MÖ 3000'lerden kalma bakırdan yapılmış bıçak, küpe ve bazı süs eşyaları ele geçirilmesi (Kafesoğlu, 1998: 230,231) Türklerin metalik madenlerden kılıç ve bıçak gibi el sanatları yapımında zengin kültürel birikime sahip oldukları anlaşılmaktadır. Şüphesiz bu durumda kılıcın eski Türklerde hukuki ve

KORUNMASI GEREKEN GELENEKSEL EL SANATLARINA BİR ÖRNEK: SİVAS BIÇAĞI ÜRETİMİ

dini bir sembol koduna sahip olması da etkili olmuştur (Sevinç, 2013: 622).

Sivas Anadolu'nun merkezinde geçmişin önemli ticaret yolları üzerinde yer alan Selçuklular devrinde başkentlik yapmış, tarihi mekânları ile bugünün yapılarının birbiriyle sentezlendiği çeşitli el sanatı ustalıklarının sergilendiği bir şehirdir. İç Anadolu Bölgesinin Yukarı Kızılırmak Bölümü içerisinde yer alan Sivas, 28619 km² (TUİK, 2013: 5) yüz ölçümü ile toprak bakımından Konya'dan sonra ülkemizin ikinci büyük ilidir (Akbulut, 2007: 84, Koç ve Sağdıç, 2010: 297, Harita 1).

Harita 1: Sivas ilinin lokasyon haritası

İlin nüfusu 2013 yılı ADNKS verilerine göre 623.824 olup, Türkiye nüfusunun yalnızca %0.81'lik bir kısmını barındırmaktadır. İl nüfusunun %70,5'ini (439564 kişi) şehir, %29,5'ini ise (184260 kişi) ise kırsal nüfus oluşturmaktadır. Aynı yıl Sivas şehir merkezinde ise 156549'u erkek ve 158558 kadın olmak üzere toplam 315107 kişi ikamet ediyordu. İlin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanırken (Akbulut,2007: 96), şehir merkezinde faal nüfusun büyük bir bölümü hizmetler sektöründe çalışmaktadır (DİE, 2002: 178-179). Sosyoekonomik yapılanmadaki yetersizlik, göç olgusu beraberinde getirmiş ve bu durum şehrin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir (Akbulut, 2009: 219). Bu nedenle 1975'li yıllardan beri Sivas'tan

İstanbul, Ankara ve Kayseri gibi sanayisi gelişmiş ve iş imkânlarının fazla olduğu illere yönelik yoğun bir göç hareketi yaşanmıştır (Garipağaoğlu, 1995: 81, Koç ve Sağdıç 2010: 310).

2. AMAÇ VE METOT

Şehirlerin birbiriyle yarıştığı günümüzde, o alanda üretilen, kalitesi ve üretim yöntemleri ile diğer bölgelerden farklılık gösteren halı, kilim, bıçak gibi el sanatları ürünleri şehirlerin tanıtımında büyük bir değer taşımaktadır. Bu anlamda geçmişten beri geleneksel yöntemlerle üretilen el sanatları ürünlerinin sürdürülmesi ve bu işi icra eden kişilerin el emeklerinin taklit ürünlere karşı korunması için çeşitli tedbirler alınması gerekmektedir. Bu şekildeki en önemli düzenleme coğrafi işaret uygulamasıdır. Bu uygulama ile her hangi bir alanda üretilen ürün koruma altına alındığı gibi, marka haline gelerek ulusal ve uluslararası anlamda tanınırlığı artmaktadır. Bu çalışma da Sivas'la özdeşleşmiş el sanatı ürünlerden birisi olan bıçak imalatının *Sivas Bıçağı* markasıyla coğrafi işaretinin tescil edip, şehrin en önemli maddi kültür değerlerinden biri olan bu el sanatının gelecek nesillere aktarılması için kaleme alınmıştır.

Çalışma, geçmişi oldukça eskiye dayanan ve günümüzde de sürdürülen bıçak imalatının tarihi gelişimi, bugünkü durumu, bıçağın yapılış şekli, şehrin tanıtımına katkısı, üretimindeki aşamaları ve sorunları ile bunlarla ilgili çözüm önerilerini içermektedir. Bu kapsamda konu ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalar derlenerek literatür çalışması yapılmıştır. Daha sonra araştırma sahasına gidilerek bıçak ustaları ile yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen bilgiler coğrafi ilkeler doğrultusunda analiz edilmek suretiyle çalışma tamamlanmıştır.

3. SİVAS BIÇAĞININ GEÇMİŞİ VE ÖZELLİKLERİ

Bıçak ve kılıçlar geçmişten bu yana Türk toplumunda bir kahramanlık sembolü olarak görülmüş ve bir savaşçı öldüğünde kılıcıyla ve atıyla birlikte gömülmüştür. Günlük kullanım aracı olan çakı ve bıçaklar türkülere, atasözlerine, destanlara konu olmuş ve halkın yaşamında büyük bir yer tutmuştur. Bıçak sözcüğü Kaşgarlı Mahmud tarafından 11. Yüzyılda yazılan Türkçenin ilk sözlüğü olarak kabul edilen Divanü Lügati't-Türk adlı eserde *bıçek* şeklinde geçmektedir (Divanü Lügati't- Türk, 1972: 20). 13 ve 14. yüzyıllarda Anadolu'nun

toplum ve kültür yapısında etkili olan ve esnaf kuruluşları olarak ekonomi, askerlik, din ve inanç hayatını tesir altına almış olan Ahi teşkilatı içinde bıçakçılığın önemi büyüktü. Bıçaklar Ahilerin kıyafetlerinin bir parçası olarak bellerinde bulunması (Üçer, 1995: 63-71), Anadolu’da sosyo-kültürel yaşamda bıçağa verilen değeri gösteriyordu.

Zaman içerisinde gelişen teknoloji ile savaşlarda ateşli silahların kullanılmasıyla birlikte kılıçlar önemini kaybetmiş ve artık kılıç yapan ustalar bıçak yapmaya başlamışlardır. Demir madenlerinin varlığı ve buna bağlı olarak hammaddeye erişim kolaylığı Sivas’ta maden işleme sanatının gelişmesinde etkili olmuştur. Buna bağlı olarak ortaya çıkan sanatlardan biri de geleneksel bıçak imalatıdır. II Mahmut döneminde (1808-1839) tutulan Sivas şer’iye sicillerinde geçmişin gözde kılıçları, bugünkü Subaşı Hanı’nın kuzeyine düşen yerdeki kılıççılar çarsısında yapılıyordu (Demirel, 1989: 86). Osmanlı coğrafyası ile ilgili araştırmalar yapmış olan Fransız seyyah Vital Cuinet Sivas Vilayeti ile ilgili “Bu şehrin kesim ürünleri büyük bir itibar görmektedir. Özellikle kayda değer olanlar cep bıçakları, çakıları olup, bunun yanı sıra üretilen cerrahi neşterler ustaların profesyonel şekilde çalışmaları ile Avrupa’daki modellerini taklit edebiliyorlardı” şeklindeki ifadeleri ile aynı eserde Sivas’tan ihraç edilen ürünler arasında bıçak ürünlerinin de bulunması (Cuinet, 1892: 650,651,655) 19. yüzyıl içinde bıçak üretiminin Sivas ekonomisi için önemli faaliyet olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla günümüzde Sivas şehrinde devam eden bıçakçılık sanatının, geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan köklü bir kültürün devamı olduğu anlaşılmaktadır. Tarihte silah yapan demirci ve silah ustalarının torunları olan bıçakçılar, bugün silah yapmıyor olsalar bile bıçak yaparak bu sanatı devam ettirmektedirler.

Ülkemizde bıçakların büyük çoğunluğu fabrikasyon üretim olsa da sınırlı alanlarda geleneksel yöntemlerle atölye ve ev tipi imalat şeklinde üretim faaliyetleri sürdürülmektedir. Anadolu’da geçmişte bıçak üretim merkezleri arasında yer alan ve Sivas şehrinde olduğu gibi Bursa, Yatağan (Koca ve Çetin, 2005) ve Sürmene’de (Doğanay ve Çavuş, 2013) geleneksel bıçak imalatı sürdürülmektedir. Sürmene’de atölye imalatının yanı sıra fabrikasyon üretim yapılırken (Doğanay ve Çavuş, 2013: 51), Yatağan’da ev ve atölye tipi imalat bir arada devam etmektedir (Koca ve Çetin, 2005: 191). Buna karşılık Sivas şehrindeki

üretim tamamen geleneksel yöntemlerle küçük atölyelerde gerçekleştirilmekte ve bu yönüyle Bursa, Yatağan ve Sürmene gibi bıçak üretim merkezlerinden ayrılmaktadır.

Bıçak imalatında kullanılan çelik paslanmaz ve paslanmaz çelik şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Sivas'ta uzun yıllar ham madde olarak araba makasları ve ray demirleri kullanılmıştır. Ancak son yıllarda imalatta daha çok paslanmaz çelik kullanılmaktadır. Şerit çelik şeklinde Fransa'dan ithal edilen paslanmaz çelik, Sivas şehrindeki imalatçılar tarafından İstanbul ve Bursa'dan perakende olarak satın alınmaktadır (Kaya ve Mesci, 2002: 29). Bıçak imalatında alıcının isteği doğrultusunda az da olsa paslanmaz çelik kullanılmaktadır. Karabük'ten temin edilen paslanmaz çelik, ocakta ısıtılmasının ardından dövülüp inceltildikten sonra bıçak haline getirilmektedir. Fakat günümüzde çelik bu şekilde dövülmek yerine diğer birçok malzeme gibi hazır halde getirilmektedir. Bıçağın yapımı için birçok malzemenin hazır şekilde alınmasına karşın yine de ustalar bu malzemeler üzerinde becerilerini ve sanatlarını en iyi şekilde göstermektedirler.

4.SİVAS BIÇAĞI ÜRETİMİ VE YAPILAN BIÇAK MODELLERİ

Bıçak imalatı Sivas şehrinde eski buğday pazarı olarak bilinen alanda 2013 yılında Sivas Belediyesi tarafından yaptırılmış küçük atölyelerde üretilmektedir. Şehirde bıçak üretimi ve satışı ile ilgili işyerlerinin tamamı bıçakçılar çarşısında toplanmıştır (Fotoğraf 1).

Bıçak esas olarak sap ve namlu (bıçağın kesen kısmı olan çelik) olarak iki bölümden oluşmaktadır.

Bıçağın Sapı: Sap kısmı bıçağın elde tutulan kısmı olup bıçağın ağız kısmının büyüklüğüne göre farklı ölçülerde yapılır. Oynar başlıklı cep bıçaklarında sap kısmı, bıçağın çelik bölümünün sapın içine girmesi için ağız kısmından yaklaşık 0,5 cm ile 1 cm arasında daha uzun yapılır. Sivas bıçaklarında sap malzemesi olarak tahta, plastik, kemik(hayvan boynuzu) ve fiber kullanılmaktadır. Bıçağın sap kısmında kullanılan bu malzemeler içinde gerek dayanıklılık gerekse işleme ve bulunma kolaylığından dolayı en yaygın olarak fiber sap kullanılır. Hurdaya ayrılmış gemilerden üretilen fiber malzemeyi Sivas şehrindeki bıçak imalatçıları Aliağa'dan (İzmir) temin etmektedir. Fiber sap, yarma

KORUNMASI GEREKEN GELENEKSEL EL SANATLARINA BİR ÖRNEK: SİVAS BIÇAĞI ÜRETİMİ

işlemden sonra namlusunun takılmasının ardından çarkta boyanarak son şeklini almaktadır (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 1: Sivas şehrinde bıçak imalatı ve satışı yapan işyerleri bıçakçılar çarşında hizmet vermektedir

Fotoğraf 2: Fiber sapın işlenişi ve aşamaları

Kemik sap ise keçi, sığır ve manda gibi hayvanların boynuzları kullanılarak yapılmaktadır. Geleneksel Sivas yapımı bıçaklar arasında hayvan boynuzu kullanılarak yapılan bıçaklardır ve müşteri tarafından tercih edilen bir bıçak türüdür. Yapımı ve işlenmesi bakımından diğer saplara oranla hem zahmetli hem de bulunması daha zordur. Kemik saplar gösterişli olduğundan dolayı sadece cep bıçaklarında ve sipariş üzerine özel olarak üretilen hançer ve kılıçlarda kullanılır. Bıçak yapımında kullanılacak boynuz, içindeki özünün yaş olması nedeniyle herhangi bir işleme tabi tutulmadan belirli bir süre kurumaya bırakılması gerekir. Aksi halde hayvandan yeni çıkarılan boynuzdan yapılacak sap kısa süre içinde eğrilerek kullanılmaz hale gelir. Bu yüzden kemik sap işlemi tam olarak kurumuş boynuzun öncelikle ocakta defalarca ısıtılıp mengeneyle sıkıştırılıp tesviye edilmesi ve son olarak çarka vurularak sap şekli verilmesiyle tamamlanır (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3: Hayvan boynuzlarından imal edilen kemik sap üretim aşamaları

Sivas'ta bıçak yapımında kullanılan bir başka malzeme tahtadır. Tahta sap imalinde genelde gül ağacı, venge ağacı ve ceviz ağacı kullanılmaktadır. Bunlar arasında dayanıklılık bakımından en iyi sap gül ağacından yapılmaktadır. Tahta saplar genelde sabit ağızlı bıçaklarda

kullanılmaktadır. Tahta saplar, geçmişte ustalar tarafından üretilirken günümüzde hazır olarak temin edilmekte ve tezgâhta işlendikten sonra bıçaklara monte edilerek kullanıma sunulmaktadır.

Sap imalatında az da olsa plastik malzemeden yararlanılmaktadır. Ustaların imalatta fazla tercih etmediği plastik saplı bıçaklar, lokanta işletmecileri tarafından talep edilmesi ve çeşit oluşturması amacıyla bıçak atölyelerinde hazır olarak il dışından getirilip satışı yapılmaktadır. Ancak son yıllarda artan talebe bağlı olarak Sivas'taki atölyelerde plastik saplı bıçak imalatı başlamıştır. Plastik sapların müşteri tarafından tercih edilmesinde en önemli etken tahta saplı ev bıçaklarının bulaşık makinesinde yıkandığında belirli bir süre sonra deforme olmasına karşılık plastik saplı bıçaklarda herhangi bir bozulmanın olmamasıdır.

Bıçağın Ağız Kısmı(Namlu): Bıçağın ağız kısmı; kesme işini yapan kısımdır ve çelikten oluşur. Bu çelik paslanır ve paslanmaz çelik olarak ikiye ayrılır. Ocakta ısıtılan paslanır çelik dövüldükten sonra su verme işlemine geçilir. Bu aşamada çeliğe su vermek için geçmişte bezir yağı kullanılırken, günümüzde daha çok ayçiçeği yağı kullanılmaktadır. Bıçağın namlusuna su verilmesi namlunun sertlik kazanmasını sağladığından bu işlem bıçak imalatından en önemli işlemlerden birini oluşturmaktadır. Su verme işleminden sonra çeliğin örsün üzerinde dövülmesi ile bıçağın ağız kısmına son şekli verilir (Fotoğraf 4). Bıçağın ağız kısmında kullanılan paslanmaz çelik şerit şeklinde yaklaşık 2-2,5 mm çapında hazır olarak temin edilir. Paslanmaz çeliğin Karabük çeliğinden farkı ise krom ve nikel alaşımlı olmasıdır. Çeliğe krom alaşımları girince çeliğin kalitesi düşer bu yüzden iyi ve sağlam bir bıçak esasen paslanır çelikten olmaktadır. Bununla birlikte krom alaşımlı ithal çeliğin paslanmaz oluşu ve hazır şerit halinde olması nedeniyle bıçak imalatından işçiliğinin kolay olması nedeniyle ustalar ve tüketiciler tarafından daha çok tercih edilmektedir.

Ocakta ısıtılan ve su verme işlemi yapılan çelik örste düzeltildikten sonra bıçağın ağız kısmını oluşturan çelik kısma cep bıçakları için oluk açılır ya da tırnak vurulur. Bu işlemin yapılmasının sebebi cep bıçağının kolay açılabilmesi içindir. Kılıç, hançer ve kamalarda ise çeliğin üzerine oluk açılır ve buna kan oluğu adı verilir, kan oluğu yapılmasının sebebi ise bıçağın saplandığı yerden kanı dışarı akıtarak rahat şekilde çıkmasının sağlanmasıdır. Çelik üzerinde oluk kısmı

açıldıktan sonra bıçağın ağız kısmını oluşturan çeliklerin sapa girecek kısmına matkapla küçük bir delik açılır ve sapta açılmış kısım ile denk getirilerek araya tel konular ve kenarlarına pul çakılır bu işleme bıçakçılar tarafından perçinleme işlemi adı verilir (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 4: Bıçağın ağız kısmının üretim aşamaları

Sivas bıçakları, ustaların üstün becerilerini ve sanatını sergilediği bir ürün olarak ülke çapında bu alanda isim yapmıştır. Sivas bıçağının kalite yönünden marka haline gelmesi nedeniyle ülkemizin çeşitli şehirlerinde yapılan fabrikasyon bıçakların üzerine Sivas yazısı yazılıp piyasaya sürülmektedir. Ancak Sivas şehrinde geleneksel yöntemlerle el işçiliği ile yapılan Sivas bıçakları üzerlerinde yapan ustanın adı ve *Sivas* yazısının soğuk damga ile bıçağın ağız kısmı (namlu) üzerine çakılması ile taklit ürünlerden ayrılır (Fotoğraf 5). Bunun dışında üzerinde çeşitli şekillerde Sivas yazısı olan bıçaklar hakiki Sivas bıçağı değildir. Bu anlamda Sivas şehrinde modern yöntemlerle bıçak üretimi yapan tesisin bulunmayışı nedeniyle üzerinde soğuk damga olmayan bıçakların Sivas bıçağı olmadıkları kolayca anlaşılmaktadır.

Bıçak taslak biçimde ortaya çıktıktan sonra sap kısmı çarka takılan parlatma taşlarının üzerine cila sürülerek veya verniğe batırılarak parlatılır. Bu işlemin ardından çarka keskinletme için takılan taş ile

KORUNMASI GEREKEN GELENEKSEL EL SANATLARINA BİR ÖRNEK: SİVAS BIÇAĞI ÜRETİMİ

bıçağın ağzı açılır ve bilenir. Son aşamada ise çarka takılan çaputlar kullanılarak çelik parlatma işi yapıldıktan sonra bıçak ağzının son kez keskinleştirilmesi ile ağızda kalan küçük bozuklukların iye taşında ya da kılağı makinesinde giderilmesi ile bıçak kullanıma hazır hale gelir.

Fotoğraf 5: Bıçağın namlusuna soğuk damga ile isim çakılması ve perçinleme işlemi

Sivas şehrindeki atölyelerde mutfak, ekmek, meyve, sebze, bağ, bacak (sap kısmı kadın bacağına benzediği için), aşı, kasap, kesim (kurban), yüzme, kıyma, döner ve av gibi çeşitli bıçak türlerinde imalat yapılmaktadır (Fotoğraf 6). Günlük kullanım için imal edilen türler bıçakların kaliteli oluşu ve ömrünün uzun oluşundan dolayı üretim miktarı düşüktür. Buna karşılık gerek kullanım gerekse de hediyelik eşya olarak satılan cep bıçaklarının üretimi diğer çeşitlere göre oldukça fazladır. Bu durumda ülkemizin çeşitli şehirlerindeki hediyelik eşya satıcılarının zaman zaman Sivas şehrindeki bıçak üreticilerinden toptan olarak cep bıçak türlerini satın alması önemli bir etkidir. Cep bıçakları, sap bölümleri ve namlu kısımlarının değişik ebat ve şekillerde olmasının yanı sıra birden fazla ağızlarının bulunmasıyla farklılıklar gösterirler (Fotoğraf 6).

Bıçak ustaları ayrıca satır, balta, makas, ustura ve masat gibi malzemelerin yanı sıra kılıç, hançer, kama gibi ürünleri de imal etmektedirler (Fotoğraf 7). Sipariş üzerine yapılan kılıç, hançer ve kamaların üretimi özel işçilik ve el sanatı gerektirdiği için uzun süre almakta ve buna bağlı olarak yüksek fiyata satışı yapılmaktadır.

SALİH BİRİNCİ - AYKUT CAMCI

Fotoğraf 6: Sivas'ta imal edilen bıçak çeşitlerinin bir bölümü a-Kesim Bıçağı(Kurban), b-Kasap Bıçağı, c-Kıyma Bıçağı, d-Ekmek Bıçağı, e- Yüzme Bıçağı, f- Salata Bıçağı, g- Meyve Bıçağı, h-aşı bıçağı, ı-av bıçağı ve i-cep bıçakları

Fotoğraf 7: Sipariş üzerine üretilen kesici aletlerin bir bölümü

5. SONUÇ

Gelişen teknoloji ve sanayi ile ülkemizdeki geleneksel el sanatları olumsuz şekilde etkilenmiştir. El sanatı ürünlerinde yoğun işçilik ve üretimin kısıtlı sayıda olması bu ürünlerin değerini ve fiyatını artırmaktadır. Bazı bölgelerde günlük kullanım eşyası olan ürünlerin üretimi hala el sanatı şeklinde devam etmektedir. Sivas'ta bıçak üretimi bir fabrika olmaması sebebiyle el sanatı olarak geçmişten bu yana usta-çırak ilişkisi içinde devam etmekte ve el işçiliği olduğu için geleneksel tarzını ve şeklini korumaktadır. Bu el sanatı ile geçimini sağlayan birçok usta sanat kaygısından çok geçimini sağlamak için bıçak imalatı yapmaktadır.

Sivas'ta bıçak imalatı sadece il merkezinde yapılmaktadır. Bıçak imalatı yapan usta kendi atölyesinde aynı zamanda perakende ve isteğe bağlı olarak toptan olarak satış yapmaktadır. Ancak bıçak imalatı yapan atölyelerin kapasitesinin düşük olması nedeniyle üretim miktarı daha çok yerel ihtiyaçları karşılamaya yöneliktir. Geleneksel yöntemlerle bıçak üretiminin yapıldığı Sivas şehrinde bu alanda 18 işletme faaliyet göstermektedir. Atölye şeklinde olan işletmelerde genelde bir usta ve çırak çalışmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde şehrin en önemli ekonomik faaliyetlerinden biri olan bıçak imalatı sanayinin yeterince gelişmediği ve ekonomik kaynakların kısıtlı olduğu Sivas'ta günümüzde de şehrin tanıtımına ve ekonomisine katkı sağlayabilecek bir faaliyet olarak değerlendirilmelidir. Bunun için bıçakçılığın sürdürülebilir bir şekilde gelecek nesillere aktarılması için projeler geliştirilmelidir. Bu şekilde şehrin ekonomisine katkı sağlanacağı gibi geçmişten gelen maddi kültür değerlerinden biri olan bu el sanatı yok olmaktan kurtarılmış olacaktır. Bu doğrultuda yapılması gerekenleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

- Geleneksel el sanatı ürünleri bir halkın kültürünü ve geçmişini yansıması bakımından korunması gereken en önemli maddi kültür varlıklarından biridir. Bu anlamda Sivas'ın en önemli maddi kültür varlıklarından biri geçmişten günümüze kadar ulaşabilen geleneksel bıçak imalatıdır. Bu gibi değerlerin korunabilmesi için yapılabilecek en önemli işlerden biri coğrafi işaret uygulamasıdır. Bunun için Sivas'taki yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşları tarafından *Sivas Bıçağının* coğrafi işaret olarak marka olarak tescil edilmesi için gerekli girişimler bir an önce yapılmalıdır. Böylece

geleneksel yöntemlerle imalat yapan Sivaslı bıçak ustaların yapmış oldukları kaliteli ürünlerin ulusal ve uluslararası piyasada taklit ve fabrikasyon ürünlere karşı rekabet etmeleri sağlanmış olacaktır.

- Sanayinin gelişmesiyle birlikte seri üretim yapan fabrikalardan çıkan ürünlerin fiyatlarının düşük olması el sanatıyla uğraşan esnafı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sorunların yanında sadece el sanatı olarak bıçak yapılan bir yer olduğu için Sivas bıçakları bu alanda kalitesiyle ün yapmış bir ürün olduğundan fabrikasyon üretim bıçakların üzerine Sivas bıçağı yazılarak satışa sunulmaktadır. Gerçek Sivas bıçağı üzerinde Sivas yazısı ve ustanın adı soğuk damga ile çakılıdır. Bu konuda tüketiciler yapılacak tanıtım programları ile bilgilendirilerek taklit ürünlere karşı korunmalıdır.

- El işçiliği olan ürünler yoğun bir iş gücüne ihtiyaç duymaktadır. El sanatı işleriyle uğraşanların en büyük sıkıntısı yanında çalıştıracağı, sanatını öğretebileceği ve bu sanatı ilerleyen yıllara taşıyabilecek çırak bulamayışıdır. Bu ihtiyaç, Sivas Belediyesi ile İşkur'un düzenleyeceği meslek kurslarında verilecek eğitimlerde başarılı olan kursiyerlerin, ücreti İşkur tarafından karşılanarak bıçak ustalarının yanına verilmek suretiyle giderilebilir. Ayrıca Kültür Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Müdürlüğü'nün teknik danışmanlığında yürütülen "Bir Usta Bin Usta" projeleriyle kaybolmaya yüz tutan bu tarz mesleklerin yeniden canlanması sağlanabilir.

- Sivas Belediyesinin bıçakçılar için tahsisi ettiği yeni dükkânlar hammaddenin depolandığı, üretimin yapıldığı ve aynı zamanda ürünlerin satıldığı bir yer olması nedeniyle oldukça küçüktür. İş yerlerinde verimli bir çalışma ortamının sağlanması ve üreticinin ürünlerini daha iyi pazarlayabilmesi için dükkânların daha büyük olması gerekmektedir. Bu sorun prefabrik olarak tek katlı inşa edilen bıçakçılar çarşısının yerine Selçuklu veya Osmanlı mimarisine uygun yeni bir çarşı inşa edilerek çözülebilir. Böylece bıçak üretimi yapan esnafın daha iyi şartlarda hizmet vermesi sağlanacağı gibi şehre yeni bir destinasyon alanı kazandırılmış olur.

- Ülkemizde bıçak üretiminde son yıllarda daha çok krom ve nikel alaşımlı şerit çelikler kullanılmaktadır. Ancak bunlar yurtdışından ithal edildiğinden yerli sermaye dışarıya akmaktadır.

Bunun için ülkemizdeki demir çelik fabrikalarında bu tür çelik üretimimin yapılarak küçük ölçekli işletmelerin daha düşük fiyatlarla hammadde ihtiyacı karşılanması sağlanmalıdır.

- Sivas'ta bıçak imalatı küçük ölçekli atölyelerde usta-çırak ilişkisi içerisinde sürdürülmektedir. Bu nedenle üretim miktarı oldukça düşüktür. Üretim miktarını artırmak için esnafın düşük faizli uzun vadeli krediler verilerek yeni makine ve tezgah alınıp işçi sayıları artırılarak artırılabilir. Böylece şehirdeki bıçak atölyelerin kapasitelerinin artırılarak il dışındaki üreticiler ile rekabet etmeleri sağlanabilir.

- Geçmiş yüzyıllar öncesine dayalı Sivas bıçaklarını kalitesinin denetlenmesinin yanı sıra üreticinin korunması ve kalkınması için bir kooperatif kurulmalıdır. Böylece hammadde toptan şekilde daha ucuza alınabileceği gibi yapılan bıçaklar kooperatif bünyesinde toptan olarak yerel ve ulusal ölçekte daha geniş bir alana pazarlanacağından bıçak üreticisi günümüzden daha kazançlı çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, G. (2007). “Sivas İlinin Başlıca Nüfus Coğrafyası Özellikleri.” *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 31, No 1, s. 83-100.
- Akbulut, G. (2007). “Sivas Şehri'nin Tarihi Coğrafyası”. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:35, No: 2, s. 212-222.
- Cuinet, V. (1892). *La Turquie D'Asie, Geographie Administrative, Statistique, Descriptive Et Raisonnee De Chaque Province De L'asia-Mineure*. Paris.
- Demirel, Ö. (1989). *II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim-Tüketim İlişkileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1071, Kültür Eserleri Dizisi:136.
- Divanü Lügati't Türk, (1972). Ankara
- Doğanay, H. ve Çavuş, A. (2013). “Geleneksel El Sanatlarına Bir Örnek: Sürmene Bıçağı ve Üretimi”. *Doğu Coğrafya Dergisi*, sayı: 29, s.51-64.

- Erođlu, C. (2004). “Türk Kùltürü ve Temelleri.” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, sayı: 1, s. 1-4.
- Garipağaoğlu, N. (1995). “Sivas İlinde Nùfus Hareketleri”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:3, Cilt: 1, s. 79-92.
- Hünerel, Z. S. ve Er, B. (2012). “Halk Kùltürünün Tanıtılmasında El Sanatlarının Yeri ve Önemi.” *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, sayı: 1, s. 179-190.
- İpsileli, M. (1980). *Adım Adım Sivas*, Sivas: Sivas Turizm ve Tanıtma Müdürlüğü Tanıtma Serisi No:1.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kùltürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kaya, D. ve Mesci, U. (2002). *Sivas'ta Bıçakçılık*. Sivas: Sivas İli Sanat Kùltür ve Araştırma Vakfı Yayın No:6.
- Koca, H. ve Çetin, B. (2005). “Yatağan Kasabasında Ev Tipi İmalat Sanayinin Cođrafî Esasları”. *Doğu Coğrafya Dergisi*, sayı: 14. s. 179-208.
- Koç, H. ve Sağdıç, M. (2010). “Göç Hareketinin Nùfusun Cinsiyet ve Yaş Grubu Üzerine Etkisi (Sivas Örneđi).” *Marmara Coğrafya Dergisi*. Sayı: 22, s. 295-324.
- Sevinç, B. (2013). “Yiđit ve Silahlı Adam Diyalektiđinde Kılıç İmgesi.” *Turkish Studies*. Volume: 8/6, s.619-639.
- Sivas Valiliđi İl Kùltür ve Turizm Müdürlüğü, (2010).
- TÜİK (2013). Türkiye İstatistik Yıllığı.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2012). *Beşeri Coğrafya (İnsan, Kùltür, Mekan)*. İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Üçer, M. (1995). “Atayadigarı El Sanatımız: Sivas Bıçakçılığı.” *Revak Dergisi*.